

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКІЛ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF MORAL VOLUNTARY QUALITIES OF SCHOOLS OF CHILDREN'S JUNIOR SPORTS SCHOOLS

У статті розглядаються особливості морально-вольових якостей дітей під час занять фізичною культурою та спортом; проаналізовано педагогічні умови розвитку морально-вольових якостей; охарактеризовано ефективні шляхи розвитку морально-вольових якостей учнів підліткового віку. Визначено перспективи подальших досліджень, які охоплюють змістові характеристики та методичні особливості здійснення готовності майбутніх тренерів-викладачів до розвитку морально-вольових якостей учнів.

Ключові слова: фізична культура, мораль, воля, моральність, умова.

В статье рассматриваются особенности морально-волевых качеств детей при занятиях физической культурой и спортом; проанализированы педагогические условия развития морально-волевых качеств; охарактеризованы эффективные пути развития морально-волевых качеств учащихся подросткового возраста. Определены

перспективы дальнейших исследований, которые охватывают содержательные характеристики и методические особенности осуществления готовности будущих тренеров-преподавателей к развитию морально-волевых качеств учащихся.

Ключевые слова: физическая культура, мораль, воля, нравственность, условие.

The article deals with the peculiarities of moral-volitional qualities of children in the pursuit of physical culture and sports; the pedagogical conditions of development of moral-volitional qualities are analyzed; effective ways of development of moral-volitional qualities of adolescent pupils are characterized. The prospects of further research, which include the content characteristics and methodical features of the readiness of future trainer teachers to develop the moral and will qualities of the students, are determined.

Key words: physical culture, morality, will, morality, condition.

УДК 37.091.3:796.012.1

Лайчук А.М.,

тренер-викладач

Обласна школа вищої спортивної майстерності в м. Житомир

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зміни в суспільно-політичному житті Української держави вимагають докорінної перебудови процесу виховання молодого покоління. Це засвідчено Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації», Концепцією фізичного виховання в системі освіти України.

Однією з найбільш складних і значущих у вихованні є проблема волі, в основі якої лежить свідоме спрямування людиною своєї діяльності відповідно до поставлених цілей і завдань, здатність долати перешкоди на шляху їх досягнення. У переліку вольових якостей основними є цілеспрямованість, наполегливість і завзятість, рішучість і сміливість, витримка й самовладання, ініціативність і самостійність.

У всі віки люди високо цінували такі якості людини, як моральність, мораль, воля, характер. Глибокі соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, змушують нас розмірковувати про майбутнє України, про її молодь. Нині зім'ято моральні орієнтири, підрастаюче покоління можна звинувачувати в бездуховності, безвір'ї, агресивності. Актуальність проблеми виховання школярів стоїть сьогодні на першому місці разом із навчальним процесом.

Тому необхідне створення умов для реалізації конституційного права громадян на заняття фізичною культурою та спортом, поліпшення показників фізичної підготовленості та здоров'я населення,

залучення широких мас населення, перш за все дітей і підлітків, до систематичних занять фізичною культурою та спортом, створення ефективної системи підготовки спортсменів високого класу.

Основна мета політики держави у сфері фізичної культури – оздоровлення нації, формування здорового способу життя населення, гармонійне виховання здорового, фізично міцного покоління.

Фізична культура – складова частина загальної культури, сфера соціальної діяльності, що становить сукупність духовних і матеріальних цінностей, створюваних і використовуваних суспільством із метою фізичного розвитку людини, зміцнення її здоров'я, волі та вдосконалення її рухової активності. Тож для суспільства загалом у ролі цінностей виступають здоров'я, освіта, фізична культура як складова частина загальної культури. Ці цінності та цілі знаходять своє відображення в реальних процесах розвитку й модернізації загальної та професійної освіти.

У Концепції модернізації освіти на період до 2022 року виховання визначено як «першорядний пріоритет». Найважливіші завдання виховання – формування у школярів громадянської відповідальності та правової самосвідомості, духовності та культури, ініціативи, самостійності, толерантності, здатності до успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці.

Однією з головних цілей шкільної освіти є створення та підтримка психологічних умов, що забезпечують повноцінний психічний та особистісний розвиток кожної дитини. Отже, навчально-вихов-

ний процес стає більше орієнтованим на особистість учня, його індивідуальні можливості, здібності та інтереси.

Перед загальноосвітньою школою ставиться завдання підготовки відповідального громадянина, здатного самостійно оцінювати, що відбувається, та будувати свою діяльність відповідно до інтересів людей, які його оточують. Вирішення цього завдання пов'язане з формуванням стійких моральних якостей особистості підлітка, серед яких відіграє велику роль воля та його моральне виховання [13, с. 9]

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз вітчизняних і закордонних літературних джерел показав, що у розробленні проблеми вольових якостей та їх виховання значну роль відіграли роботи І.Д. Беха, Л.С. Виготського, А.І. Висоцького, В.А. Іваннікова, Є.П. Ільїна, К.Н. Корнілова, В.А. Крутецького, А.Ц. Пуні, П.І. Розмислова, С.М. Рівеса, П.А. Рудика, В.І. Селіванова, Б.М. Смирнова, К.Д. Ушинського, О.А. Черникової, Т.І. Шульги, I.W. Atkinson, G.H. Litwin, L.H. Farber, P. Ricoeur та інших учених.

Незважаючи на проведені дослідження в цій сфері, залишається багато невирішених проблем. Зокрема, немає єдиної думки стосовно психологічної структури вольових дій та їхнього спонукального механізму.

Аналіз спеціальної літератури та дисертацій дає змогу констатувати, що й дотепер не вивчено психолого-педагогічних умов підвищення ефективності роботи вчителів загальноосвітніх шкіл із формування вольових якостей в учнів на уроках фізичної культури та в процесі позакласної роботи. Не обґрунтовано також змісту, форм і методів виховання вольових якостей підлітків у процесі занять фізичною культурою. Вимагають подальшого вивчення й питання діагностики вольових якостей, особливостей їхнього вікового становлення та залежності від біологічних і соціальних факторів.

Унаслідок недостатньої розробленості цієї проблеми наявні в психолого-педагогічній і методичній літературі рекомендації фахівців (В.К. Вілюнас, Г.М. Гагаєва, М.Г. Озолін, В.М. Платонов, А.Ц. Пуні, А.О. Романов, Р.З. Шайхтдінов, Є.П. Щербаков та інші вчені) щодо виховання вольових якостей стосуються переважно спортивної діяльності та не охоплюють вікових аспектів.

Мета статті – дослідження умов формування морально-вольових якостей дітей під час занять фізичною культурою.

Виклад основного матеріалу. Перехід до підліткового віку характеризується глибокими змінами умов, що впливають на особистісний розвиток дитини. Організм дитини починає швидко перебудовуватися та перетворюватися в організм дорослої людини. Центр фізичного й духовного

життя дитини переміщується з дому в зовнішній світ, переходить в оточення однолітків і дорослих. Відносини в групах однолітків будуються на більш серйозних, ніж розважальні спільні ігри, справах, що охоплюють широкий діапазон видів діяльності: від спільної праці над чим-небудь до особистого спілкування на життєво важливі теми. У всі ці нові стосунки з людьми підліток вступає вже будучи інтелектуально досить розвиненою особистістю та володіючи здібностями, які дають йому змогу зайняти певне місце в системі взаємовідносин з однолітками [11, с. 119].

Необхідні теоретичні передумови для сприятливого формування морально-вольових якостей створюють психологічні особливості шкільного віку, на що вказують Н.І. Болдирєв, Л.І. Божович, Т.В. Драгунова, А.Г. Ковальов, І.С. Кон, А.І. Кочетов, В.А. Крутецький, А.С. Макаренко, І.Ф. Свадковський, В.А. Сухомлинський та інші науковці. Ними підкреслюється особлива сприйнятливості до процесу педагогічного керівництва морально-вольовим розвитком, тому що в цьому віці вже накопичений достатній досвід моральної поведінки, пробуджується моральна потреба в самовихованні.

Процес морально-вольового виховання підлітка передбачає становлення загальнолюдських ідеалів, виховання громадянської зрілості, громадської активності, високих моральних потреб, інтересів і мотивів діяльності. На заняттях спортом, як у всіх інших сферах діяльності людини, моральні якості виступають в єдності взаємно протилежних позитивних і негативних якостей: сміливості та страху, бажаного та можливого, стійкості й слабкості волі, інтересу й необхідності, витримки та нестриманості.

Обираючи морально-вольові якості підлітка предметом дослідження, необхідно звернути увагу, перш за все, на моральну спрямованість, моральні основи волі. Наявність такої волі забезпечує успіх активної моральної позиції особистості, що володіє здатністю ставити суспільно значимі цілі, приймати усвідомлені етичні рішення та втілювати їх у життя, незважаючи на жодні труднощі.

Одним із найбільш ефективних шляхів формування морально-вольових якостей є використання засобів фізичного виховання. До цього висновку можна дійти через спостереження проблем у підлітків:

- Слабкий фізичний розвиток підлітків;
- Відсутність інтересу до регулярних занять фізичними вправами;
- Відсутність у юнаків фізичної та психологічної витривалості;
- Відсутність культу здорового способу життя.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що в частини випускників середніх шкіл виявляються

слабо сформованими такі важливі особистісні якості, як ініціативність, витримка, самостійність, сміливість, наполегливість, дисциплінованість, колективізм [6, с. 105].

Потужний оздоровчий потенціал фізичної культури та спорту дає можливість формувати морально-вольові якості підлітків і гармонійно розвинути особистість.

Заняття фізичною культурою та спортом надають загальний профілактичний вплив на організм людини, підвищують рівень її здоров'я.

Фізичні вправи на організм підлітка спричиняють:

- а) психологічний вплив;
- б) фізичний вплив.

Заняття фізичною культурою зміцнюють нервову систему, удосконалюють органи почуттів, нормалізують вагу тіла. Інакше кажучи, вони мають позитивний вплив на всі системи й органи тіла людини. Коли ми рухаємося посилено, працюють всі наші м'язи. У разі збільшення припливу крові до працюючих м'язів активується робота серця.

Роботи великих фізіологів І.М. Сеченева, Н.Є. Введенського, І.П. Павлова, А.А. Ухтомського та їхніх учнів із достатньою повнотою розкрили механізм впливу рухів на складні життєві процеси в нашому організмі, вони вказали на негативні явища, які спостерігаються за тривалого вимушеного спокою. Спокій і рух – це два антиподи (протилежності), вони визначають стан і характер життєвих процесів в організмі, впливають на інтерактивність та особливості роботи серця, легенів, травного тракту, нервової та м'язової систем, обмін речовин.

Систематичні фізичні вправи дають змогу реалізувати такі завдання, як зміцнення здоров'я, загартовування організму, всебічний фізичний розвиток і, особливо, розвиток витривалості, швидкості та сили, формування правильних рухових навичок, які необхідні для трудового життя та здоров'я. Різноманітні фізичні вправи не тільки

вдосконалюють фізичну підготовку учнів, а й виховують емоційно-вольову сферу. Тому поєднання фізичних навантажень із психоемоційним розвитком особистості – необхідна умова викладання фізичної культури на сучасному етапі.

Висновки. Одним із найбільш ефективних шляхів формування морально-вольових якостей є використання засобів фізичного виховання. Систематичні фізичні вправи дають змогу реалізувати такі завдання, як зміцнення здоров'я, загартовування організму, всебічний фізичний розвиток. Різноманітні фізичні вправи не тільки вдосконалюють фізичну підготовку учнів, а й виховують емоційно-вольову сферу. Тому заняття фізичною культурою та спортом – необхідна умова для розвитку особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєєв Н.Г. Воля. Філософський енциклопедичний словник. М.: Сов. енциклопедії., 1983. С. 90–91.
2. Божович Л.І. Що таке воля? Сім'я і школа. 1981. № 1. С. 32–35.
3. Бріхцін М. Воля і вольові якості. Психологія особистості в соціалістичному суспільстві. М., 1989. 187 с.
4. Іванніков В.А. Проблема волі: історія і сучасність. Проблеми психології волі. Рязань, 1991. С. 7–9.
5. Ільїн Є.П. Психологія фізичного виховання. М.: «Просвещение», 1987. 287 с.
6. Калін В.К. На шляхах побудови теорії волі. Психологічний журнал. 1999. № 2. С. 35.
7. Матеріали сайту, присвяченого спорту, філософії спорту, спортивній психології та медицині. URL: <http://def.kondopoga.ru/2007>.
8. Мілютіна К.Л. Особливості емоційно-вольової регуляції в умовах внутрішнього конфлікту. Київ, 1998. С. 16.
9. Психологія спорту вищих досягнень / За ред. А.В. Родіонова. М.: «ФИС», 1979. 144 с.
10. Психологія фізичного виховання і спорту / За ред. Т.Т. Джамгарова і А.Ц. Пуні. М.: «ФИС», 1979. 143 с.